

Sygn. akt IV CSK 668/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 czerwca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Województwa M.
przeciwko W.G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 13 czerwca 2013 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 6 lipca 2012 r.,

- I. uchyla zaskarżony wyrok w punkcie I (pierwszym), w punkcie II (drugim) w części oddalającej apelację pozwanego w całości oraz w punkcie III (trzecim) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego;**
- II. odrzuca skargę kasacyjną w pozostałej części.**

Uzasadnienie

Powód dochodzi od pozwanego zapłaty kwoty 134.095 zł tytułem kar umownych na podstawie § 10 pkt 1) umowy z dnia 27 marca 2007 r., uzasadniając żądanie odstąpieniem od umowy przez powoda (zamawiającego) z przyczyn leżących po stronie pozwanego (wykonawcy).

Sąd pierwszej instancji zasądził na rzecz powoda kwotę 44.698,34 zł, oddalając powództwo w pozostałej części.

W następstwie rozpoznania apelacji obu stron Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 6 lipca 2012 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że podwyższył zasądzoną kwotę do 109.913,95 zł, oddalając w pozostałej części apelację powoda i apelację pozwanego w całości.

W ocenie Sądu odwoławczego, postanowienia § 10 i § 11 łączącej strony umowy, mimo użycia w nich sformułowań o rozwiązaniu umów ze skutkiem natychmiastowym, faktycznie zastrzegały dla zamawiającego umowne prawo do odstąpienia od umowy w razie spełnienia przesłanek przewidzianych w § 11, a zarazem Sąd ten uznał, że zastrzeżona umową forma pisemna dla rozwiązania umowy została zachowana, ponieważ oświadczenia o odstąpieniu od umowy przybrały formę pisemną.

Sąd drugiej instancji nie podzielił oceny Sądu Okręgowego, że oświadczenie powoda o odstąpieniu od umowy powinno być potraktowane jako odstąpienie od umowy w trybie ustawowym. Natomiast Sąd drugiej instancji zaaprobował pogląd prezentowany w piśmiennictwie i w judykaturze, że zasadzie swobody umów nie sprzeciwia się zapis umowny, iż stronie przysługuje kara umowna na wypadek odstąpienia od umowy z przyczyn leżących po stronie kontrahenta. Uznał, że tego rodzaju postanowienie umowne nie narusza art. 395 § 1 k.c., zgodnie z którym strony mogą zastrzec prawo odstąpienia od umowy w ciągu oznaczonego terminu.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny przyjął, że powodowi należą się kary umowne zastrzeżone w § 10 ust. 1 pkt 1 umowy, których wysokość nie może być

uznana za rażąco wygórowaną, co w rezultacie nie dało podstawy do ich miarkowania i uzasadniało podwyższenie zasądzonej od pozwanego kwoty.

Wyrok Sądu Apelacyjnego pozwany zaskarżył w całości, opierając skargę kasacyjną na obu podstawach.

Zarzuty mieszczące się w ramach drugiej podstawy kasacyjnej obejmują naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów oraz brak wszechstronnego rozważenia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, a także naruszenie art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 oraz art. 387 § 1 k.p.c. poprzez pominięcie w uzasadnieniu wyroku wyjaśnienia przyczyny nieuwzględnienia zarzutów apelacji pozwanego, dotyczących m.in. nieważności postanowienia umowy dotyczącego umownego prawa odstąpienia od umowy w sytuacji niezastrzeżenia w umowie terminu do skorzystania z tego prawa.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie art. 395 § 1 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. wskutek uznania skuteczności umownego zastrzeżenia prawa odstąpienia od umowy, pomimo braku zastrzeżenia w umowie terminu skorzystania z tego uprawnienia.

Nadto skarżący zarzucił obrazę art. 395 § 2 k.c. wskutek uwzględnienia powództwa o zapłatę kar umownych zastrzeżonych w umowie od której odstąpiono, wobec wynikającej z tego przepisu fikcji nieistnienia całej umowy i wszystkich jej postanowień.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej pozwany zarzucił błędne uznanie przez sąd instytucji rozwiązania umowy jako instytucji konsumującej instytucję odstąpienia od umowy i wadliwe uznanie, że powód odstąpił od umowy w sytuacji, gdy ten rozwiązał umowę ze skutkiem natychmiastowym.

Ponadto skarżący akcentuje, że na podstawie art. 395 § 1 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. nieważne jest zastrzeżenie umownego prawa odstąpienia od umowy, bez zastrzeżenia terminu, w którym uprawniony może z tego prawa skorzystać.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną strona powodowa wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej i o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, m.in.

stwierdzając, że rozwiązanie umowy przez stronę powodową umożliwiło jej naliczanie kar umownych w związku z odstąpieniem od umowy z pozwanym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wobec zaskarżenia skargą kasacyjną pozwanego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości Sąd Najwyższy odrzucił skargę kasacyjną w tej części, w której skarżący nie miał interesu (*gravamen*) w zaskarżeniu korzystnego dla niego orzeczenia Sądu odwoławczego, a mianowicie w odniesieniu do zawartego w pkt II sentencji rozstrzygnięcia oddalającego apelację powoda w pozostałej części. Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł w punkcie II sentencji na podstawie art. 398⁶ § 3 k.p.c.

Przechodząc do merytorycznej oceny zarzutów skargi kasacyjnej za nietrafny należało uznać zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 oraz art. 387 § 1 k.p.c., ponieważ wbrew stanowisku skarżącego Sąd Apelacyjny, na s. 13-14 uzasadnienia zaskarżonego wyroku, odniósł się do zarzutów apelacji pozwanego i jednoznacznie stwierdził, że zawarte w kontrakcie sformułowania o rozwiązaniu umów faktycznie stanowiły zastrzeżenie dla zamawiającego uprawnienia do odstąpienia od umowy w razie spełnienia przesłanek przewidzianych w jej § 11. Okoliczność, że skarżący nie podziela takiej oceny Sądu drugiej instancji w odniesieniu do dokonanej wykładni oświadczeń woli stron umowy i w konsekwencji forsuje stanowisko, że powód rozwiązał umowę, a nie że od niej odstąpił, mogłoby ewentualnie stanowić uzasadnienie zarzutu naruszenia art. 65 § 2 k.c. Wymienionego przepisu skarżący nie objął jednak zakresem zarzutów sformułowanych w ramach podstaw kasacyjnych, a Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, a jedynie nieważność postępowania bierze z urzędu pod uwagę i to w granicach zaskarżenia (art. 398¹³ § 1 k.p.c.).

Również zarzut obrazy art. 233 § 1 k.p.c., uzasadniony wadliwą, w ocenie skarżącego, oceną dowodów nie zasługiwał na uwzględnienie, ponieważ z mocy art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące m.in. oceny dowodów.

Wobec bezzasadności zarzutów sformułowanych w ramach drugiej podstawy kasacyjnej, oceny zarzutów naruszenia prawa materialnego należało dokonać z uwzględnieniem stanu faktycznego przyjętego za podstawę rozstrzygnięcia przez Sąd drugiej instancji.

Rację ma skarżący o tyle, że Sąd odwoławczy przytaczając hipotezę i dyspozycję normy art. 395 § 1 k.c. (s. 16 uzasadnienia) przedwcześnie uznał, że w ustalonym stanie faktycznym sprawy istnieją podstawy do zastosowania tego przepisu.

Sąd Apelacyjny, przyjmując, że strony umowy skutecznie zastrzegły w niej prawo odstąpienia od tej umowy, stwierdził zarazem stanowczo, że nie podziela oceny Sądu I instancji, iż złożone przez powoda oświadczenie o odstąpieniu od umowy powinno być traktowane jako odstąpienie od umowy w trybie ustawowym (s. 14 uzasadnienia). Jednakże zastosowanie art. 395 § 1 k.c. wymaga uprzedniego przesądzenia, że strony oznaczyły w umowie termin, w ciągu którego będzie im przysługiwać prawo odstąpienia od umowy. O skutecznym zastrzeżeniu i wykonaniu tego prawa nie może przesądzać jedynie stwierdzenie Sądu Apelacyjnego, że oświadczenia o odstąpieniu od umowy przybrały formę pisemną. W orzecznictwie utrwalone jest już stanowisko, że przesłanką umownego zastrzeżenia odstąpienia od umowy jest określenie terminu, w którym może to nastąpić, co stosuje się do każdego wypadku takiego zastrzeżenia (v. wyrok SN z dnia 6 maja 2004 r., II CK 261/03, niepubl.). Brak stosownej wzmianki w umowie wyklucza możliwość przyjęcia, że strony zastrzegły umowne prawo odstąpienia, co oczywiście nie sprzeciwia się uznaniu, że strony przewidziały w tej umowie obowiązek zapłaty kary umownej jedynie na wypadek skorzystania przez jedną z nich z ustawowego prawa odstąpienia od umowy z przyczyn leżących po drugiej stronie umowy (wyrok SN z dnia 8 grudnia 2010 r., V CSK 177/10, niepubl.).

Zasadność zarzutu pozwanego naruszenia art. 395 § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie przez Sąd Apelacyjny w ustalonym stanie faktycznym nie może być jednak automatycznie utożsamiana z bezzasadnością roszczenia strony powodowej o zapłatę kar umownych, jeśli ewentualnie ich zapłatę

zastrzeżono na wypadek skorzystania przez zamawiającego z ustawowego prawa odstąpienia od umowy.

Nietrafny okazał się natomiast zarzut naruszenia art. 395 § 2 k.c., uzasadniony brakiem podstaw do dochodzenia kary umownej zastrzeżonej w umowie na wypadek odstąpienia od tej umowy i skorzystania z tej możliwości przez uprawnionego.

W uzasadnieniu uchwały SN z dnia 18 lipca 2012 r. (sygn. III CZP 39/12, OSNC 2013 r., Nr 2, poz. 17) Sąd Najwyższy stwierdził, że ustawodawca w art. 494 k.c. jednoznacznie przesądził, iż skutek odstąpienia od umowy – na podstawie zarówno upoważnienia ustawowego jak również umownego (art. 492 k.c.) – powstaje stan, który należy zakwalifikować jako niewykonanie zobowiązania, skoro strona odstępująca od umowy może dochodzić naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania. Powstanie stanu niewykonania zobowiązania w następstwie odstąpienia od umowy, powoduje, że strona może dochodzić kary umownej przewidzianej także na wypadek ustawowego odstąpienia od umowy, tj. kary przewidzianej na wypadek niewykonania zobowiązania, oczywiście z wyłączeniem możliwości równoczesnego dochodzenia kary umownej zastrzeżonej z tytułu zwłoki lub opóźnienia.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. jak w pkt I sentencji wyłącznie z uwagi na zasadność zarzutu niewłaściwego zastosowania art. 395 § 1 k.c. w przyjętym za podstawę orzekania stanie faktycznym sprawy.